

MIROŚLAW DRYGAS
Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa
Polskiej Akademii Nauk

PERSPEKTYWY ROZWOJU DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE PO 2013 ROKU W ŚWIETLE WYMOGÓW KOMISJI EUROPEJSKIEJ

1. Wprowadzenie

Dobrym motto do rozważań na temat pożądanego kształtu doradztwa rolniczego w Polsce wydaje się być wielce znaczący – moim zdaniem – cytat: *„Można z całą pewnością postawić tezę, że w końcu 2001 roku państwowe doradztwo rolnicze w Polsce rozwija się w sposób chaotyczny i nieskoordynowany. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi nie ma wizji rozwiązań systemowych, nie istnieje logiczna strategia rozwoju, tak w sferze struktur, jak i finansowania, a co najważniejsze w kwestii funkcji i zadań, jakie powinno pełnić w tak ważnym dla rolnictwa i wsi okresie przygotowań i dostosowań do członkostwa w Unii Europejskiej”*[Drygas 2001].

Po 11 latach można stwierdzić, że pomimo wielu znaczących dokonań instytucje doradztwa rolniczego w Polsce, powszechnie utożsamiane z ośrodkami doradztwa rolniczego (ODR) i Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) stają ponownie przed podobnymi wyzwaniem i niejasna jest ich przyszła ścieżka rozwoju. Wiąże się to zarówno z przemianami społeczno-ekonomicznymi zachodzącymi na obszarach wiejskich, a w tym postępującym procesem dezagraryzacji, jak również z kierunkami reformy WPR na lata 2014-2020, ściśle powiązanymi ze *Strategią Europa 2020*, czy też z procesami postępującej liberalizacji i globalizacji stosunków gospodarczych w skali planetarnej [Zegar 2012].

2. Cel, zakres i materiały źródłowe

Głównym celem opracowania jest zaprezentowanie propozycji różnych struktur organizacyjnych i funkcjonalnych doradztwa rolniczego w Polsce oraz wska-

zanie wariantu najkorzystniejszego z punktu widzenia realizacji przyszłych zadań związanych z funkcjonowaniem w strukturach Unii Europejskiej (UE), ale także w kontekście realizacji krajowej polityki rozwoju obszarów wiejskich i sektora żywnościowego.

Punktem wyjścia rozważań nad pożądanym kształtem doradztwa rolniczego w Polsce będzie dokonanie analizy prawodawstwa unijnego w kontekście wymogów stawianych przed państwami członkowskimi zobligowanymi do utworzenia systemów doradztwa rolniczego (Farm Advisory Systems/Services – FAS). Następnie zostanie dokonana diagnoza aktualnego stanu rozwoju doradztwa rolniczego. Diagnoza zostanie oparta na wynikach badań przeprowadzonych w 2010 roku przez IRWiR PAN we wszystkich 16 ośrodkach doradztwa rolniczego (ODR) oraz w Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) oraz literaturze przedmiotu z tego zakresu.

Na tym tle sformułowane zostaną wariantowe propozycje nowych rozwiązań struktur organizacyjno-funkcjonalnych doradztwa oraz zostanie wskazany wariant preferowany przez autora.

3. Doradztwo rolnicze w prawodawstwie i dokumentach Unii Europejskiej

Kwestie związane z funkcjonowaniem doradztwa rolniczego w państwach członkowskich UE jeszcze do niedawna nie wzbudzały większego zainteresowania Komisji Europejskiej, choć instrumentarium wspierające działalność instytucji doradczych pojawiły się już w okresie programowania 2000-2006 w ramach funduszy strukturalnych. ODR-y miały możliwość korzystania ze środków SPO „Rolnictwo” 2004-2006, w ramach działania pt. *Wsparcie doradztwa rolniczego*.

W zasadzie dopiero w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 1782/2003 już w preambule w punktach 8 i 9 mocno podkreślono konieczność utworzenia przez państwa członkowskie systemu profesjonalnego doradztwa rolniczego, oferującego jednakże swoje usługi w pierwszej kolejności rolniczemu gospodarstwu towarowym. System taki powinien *„...przyczyniać się do tego aby rolnicy stawali się bardziej świadomi odnośnie ... procesów przebiegających w gospodarstwie związanych z ochroną środowiska, bezpieczeństwem żywności, zdrowiem i dobrostanem zwierząt, bez wpływania w jakikolwiek sposób na ich obowiązki i odpowiedzialność w zakresie przestrzegania takich standardów”* [Rozporządzenie... 2003].

W artykule 14 i 15 przewidziano zarazem, że **system taki powinien być dla rolników dobrowolny i jednocześnie preferujący rolników, którzy otrzymują kwotę płatności bezpośrednich przekraczającą 15 tys. euro rocznie**. Zakres działania takiego systemu powinien obejmować kwestie zarządzania grunta-

mi i gospodarstwami z uwzględnieniem zasady dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska. Na system taki składać się mogą instytucje wskazane przez właściwe organy władzy publicznej, jak i prywatne, w zależności od decyzji państw członkowskich. W gruncie rzeczy rozporządzenie koncentrowało się wyłącznie na problematyce związanej z produkcją rolniczą.

Jednocześnie w art. 16 Komisja Europejska została zobligowana do przedstawienia do dnia 31 grudnia 2010 r. raportu dotyczącego stanu zaawansowania wdrażania tak zdefiniowanego systemu doradztwa rolniczego [Rozporządzenie... 2003].

Raport taki powstał w końcu 2009 roku. W pracy doradczej FAS wyróżniono dwa główne podejścia:

- a) indywidualne doradztwo w gospodarstwie,
- b) doradztwo w gospodarstwie dla małych grup rolników.

W tym pierwszym podejściu usługi doradcze są świadczone głównie w ramach jednej lub kilku wizyt w gospodarstwie, poświęconym zapoznaniu rolników z różnego rodzaju listami obowiązków (listy kontrolne). Drugie podejście jest raczej uzupełnieniem indywidualnego doradztwa w gospodarstwie. Na ogół skupia się ono na jednym temacie lub kilku tematach, w zakresie których rozpoznaje się główne potrzeby. Jest to efektywna kosztowo forma pracy doradczej. W ramach indywidualnego doradztwa z porad FAS skorzystało w 2008 roku 4,8% rolników pobierających płatności bezpośrednio. W państwach, które wdrożyły FAS w 2007 roku lub wcześniej wskaźnik ten był wyższy i wynosił nawet do 20%. W 10 państwach członkowskich, gdzie wprowadzono doradztwo grupowe z jego usług skorzystało około 5% uprawniionych.

W wielu państwach zanotowano minimalistyczne podejście do spełniania wymogów FAS, koncentrując się wyłącznie na świadczeniu usług doradczych z zakresu SMR (standardy w zakresie zarządzania gospodarstwem) i GAEC (normy dobrej kultury rolnej). Jednym z ważniejszych wyników przedstawionych w *Raporcie* było stwierdzenie faktu, że **w 24 państwach członkowskich funkcje koordynujące i kontrolne w stosunku do FAS pełnią organy rządowe** [Evaluation... 2009].

Powyżej przedstawione spostrzeżenia potwierdzone zostały w Raporcie Komisji Europejskiej do Parlamentu i Rady w sprawie wdrażania FAS w UE [Report...2010].

Ponadto KE podkreśliła, że FAS jest adresowany nie tylko do rolników pobierających płatności bezpośrednio, lecz także do wszystkich innych. Mocno rekomendowała organom koordynującym FAS **organizowanie regularnego doskonalenia zawodowego** wszystkich doradców przynajmniej w zakresie zasady wzajemnej zgodności, a także w zakresie tzw. nowych wyzwań związanych ze zmianami klimatycznymi.

Za jedno z kluczowych zadań KE uznała prowadzenie **ewaluacji i monitoringu skutków funkcjonowania FAS**, tak w zakresie jego efektywności, jak i użyteczności, uznając wyniki tego typu prac za niezwykle użyteczne w kontekście dyskusji nad kształtem działań wspierających doradztwo w ramach WPR po 2013 roku.

KE podkreśliła także, że FAS jest kluczowym narzędziem pozwalającym z sukcesem wdrażać WPR. Jednocześnie sformułowała kilka rekomendacji, z których za najważniejsze można uznać:

- a) utrzymywanie szerokiego zakresu usług doradczych, przy równoczesnym ograniczaniu komplikacji zasad ubiegania się o pomoc,
- b) udostępnianie rolnikom list certyfikowanych doradców,
- c) zapewnienie dostępu do usług doradczych drobnym rolnikom,
- d) zapewnienie przez organy koordynujące FAS synergii pomiędzy instytucjami doradczymi i sferą badań i rozwoju (R&D) oraz doradzaniem, doskonaleniem zawodowym doradców i upowszechnianiem informacji,
- e) ustanowienie przez organy koordynujące FAS takich kryteriów selekcji doradców, które pozwalają zatrudniać doradców o wysokich i odpowiednich do zadań kwalifikacjach oraz organizowanie systemu doskonalenia zawodowego umożliwiającego podnoszenie kompetencji zawodowych.

Opublikowany 12 października 2011 roku, w ramach pakietu propozycji legislacyjnych reformujących WPR, projekt rozporządzenia dotyczący wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w uzasadnieniu w najszerszym jak dotychczas zakresie odnosi się do doradztwa rolniczego. Akcenty te można dostrzec praktycznie we wszystkich sześciu niżej wymienionych priorytetach dotyczących całego terytorium UE:

- a) ułatwanie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie i leśnictwie oraz na obszarach wiejskich,
- b) poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych,
- c) poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie,
- d) odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa,
- e) wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym,
- f) zwiększanie włączenia społecznego, ograniczenie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich [Projekt...2011, s. 8-9].

Potwierdzają to m. in. zapisy *Projektu...* w punktach 14, 16, 17 i 22, które adresują działania przyszłego PROW do rolników, posiadaczy lasów, sektora spo-

żywczego oraz MSP funkcjonujących na obszarach wiejskich. Usługi doradcze zaś ukierunkowuje na: zarządzanie gospodarstwem, zasady dobrej kultury rolnej zgodne z ochroną środowiska, praktykami korzystnymi dla klimatu i środowiska, różnorodnością biologiczną, ochroną wód, innowacyjnością oraz bezpieczeństwem pracy. Usługi doradcze mogą być również świadczone w zakresie efektywności ekonomicznej i środowiskowej gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw. Szczególny nacisk położono w *Projekcie...* na kwestie związane z minimalnymi wymogami, jakie powinny spełniać podmioty chcące realizować usługi doradcze.

W *Tytule III Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich* podkreślona została waga transferu wiedzy i działań informacyjnych (art. 15) oraz usług doradczych dotyczących zarządzania gospodarstwem rolnym i zastępstw, gospodarki leśnej oraz MSP w zakresie efektywności ekonomicznej i środowiskowej (art.16) [Projekt...2011, s.44-47].

Zarówno w Artykule 16, jak i w uzasadnieniu KE pozostawiła sobie możliwość dalszego, sprecyzowania ww. wymogów, jak zapewne można domniemywać także i innych warunków, w aktach delegowanych, do których wydawania jest upoważniona na mocy zapisów art. 290 Traktatu.

Duża różnorodność i szeroki zakres oferowanego w *Projekcie...* instrumentarium zakreśla dla instytucji doradztwa rolniczego ogromne pole do współpracy z potencjalnymi beneficjentami wsparcia PROW 2014-2020. Stawia też wysoko poprzeczkę przed organami koordynującymi i kontrolującymi działanie systemów doradztwa rolniczego FAS.

4. Diagnoza stanu i tendencji rozwojowych doradztwa rolniczego w Polsce

Instytucje doradztwa rolniczego od początku swej działalności odgrywały kluczową rolę w procesie transferu wiedzy i innowacyjności z sektora badań i rozwoju do praktyki rolniczej. Z biegiem czasu ich zakres działania ulegał rozszerzeniu od problematyki ściśle skupiającej się na kwestiach związanych z technologią produkcji rolniczej, poprzez zagadnienia związane z ekonomiką rolnictwa, funkcjonowaniem rynków rolnych i marketingiem. W miarę postępujących procesów koncentracji ziemi i zmniejszania się udziału rolnictwa w tworzeniu PKB w sferze działania instytucji doradztwa rolniczego pojawiać się zaczęły tematy związane z rozwojem obszarów wiejskich. Doradztwo w coraz większym stopniu zajmuje się programami przekwalifikowania zbędnych w rolnictwie zasobów siły roboczej do wykonywania pozarolniczych zawodów oraz wspieraniem rolników w poszukiwaniu alternatywnych źródeł dochodów. Natomiast w stosunku do innych mieszkańców wsi – pomoc w zakładaniu lokalnych mikro i małych przedsiębiorstw, przyczyniających się do wzmacnianie lokalnej ekonomii na obszarach wiejskich.

W ostatnich 20. latach, wskutek praktycznie ciągłego procesu reformowania i biurokratyzowania WPR, instytucje świadczące usługi doradcze w państwach członkowskich UE, w coraz większym stopniu były włączane w proces wdrażania unijnych programów wsparcia. W literaturze przedmiotu usługi doradcze świadczone przez te instytucje określane są coraz częściej mianem „doradztwa papierowego” (*paper advisory*) [Phelan 1995]. Termin ten wywodzi swą nazwę bezpośrednio od wykonywania na rzecz rolników prac związanych z przygotowaniem dla nich wniosków o wsparcie ze środków unijnych. Po 2004 roku zjawisko to występuje z ogromnym nasileniem także w Polsce.

Doradztwo rolnicze w Polsce funkcjonuje na mocy ustawy z dnia 22 października 2004 roku o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. Nr 251, poz. 2507, z późn. zm.)¹. Podstawy do tworzenia doradztwa w systemie FAS, składającego się podmiotów publicznych i prywatnych usankcjonowała Ustawa z 7 marca 2007 roku z późniejszymi zmianami [Ustawa...2007]. Jak dotychczas zarówno doradztwo prywatne, jak i świadczone przez izby rolnicze odgrywa niewielką rolę w stosunku do potencjału zlokalizowanego w ODR. Szacuje się bowiem, że na koniec 2011 roku zarejestrowanych było 700 firm prywatnych, świadczących komercyjnie usługi doradcze [Wawrzyniak 2012].

Reforma WPR to jednocześnie nowe wyzwania dla instytucji doradztwa rolniczego. Z powodu powolnego rozwoju sektora prywatnego i samorządowego należy się spodziewać, że w latach 2014-2020 doradztwo publiczne będzie nadal odgrywać dominującą rolę w relacjach z rolnikami i innymi mieszkańcami wsi. Ważne jest zatem dokonanie diagnozy aktualnego stanu doradztwa i dokonania oceny możliwości sprawnego i efektywnego wdrażania po 2013 roku instrumentarium zreformowanej WPR.

Państwowe doradztwo rolnicze charakteryzuje się w Polsce niespotykaną w innych krajach strukturą. Trudno ją określać mianem systemu, gdyż w praktyce składa się ono z kilkunastu w żaden sposób nie powiązanych ze sobą jednostek. W praktyce na poziomie centralnym nie istnieje żaden ośrodek decyzyjny aktywnie koordynujący działalność ODR z punktu widzenia realizacji celów polityki rolnej państwa, w tym przyjętej w kwietniu 2012 roku *Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa*, w powiązaniu z wyzwaniami wynikającymi ze *Strategii Europa 2020* oraz wspomnianej reformy WPR. Roli tej nie pełni i nie może pełnić MRiRW², ani też bezpośrednio podporządkowane resortowi Cen-

¹ Kolejne nowelizacje wymienionej ustawy były ogłaszane w: Dz. U. z 2006 r. Nr 249, poz. 1832, z 2007 r. Nr 64, poz. 427 i Nr 123, poz. 847, z 2008 r. Nr 227, poz. 1505, z 2009 r. Nr 92, poz. 753 oraz z 2010 r. Nr 257, poz. 1726.

² Wyrazem takiego stanu jest istnienie w MRiRW mikro komórki do tych spraw, która w żaden sposób nie jest w stanie podolać nowym wyzwaniom.

trum Doradztwa w Rolnictwie (CDR) w Brwinowie wraz oddziałami, nie mające ustawowo zapisanych takich kompetencji.

Z kolei podporządkowanie ODR-ów dwóm ośrodkom decyzyjnym na poziomie województw wpływa niekorzystnie na szybkie podejmowanie decyzji, a zatem na sprawność i skuteczność działania tych instytucji³. Jeden z nich decyduje bowiem o zakresie realizowanych zadań⁴, drugi zaś dysponuje funduszami na ich realizację⁵, z reguły nie wystarczającymi w relacji do potrzeb, w tym na tak ważne i podkreślane przez KE we wcześniej wspomnianym projekcie rozporządzenia doskonalenie zawodowe doradców.

Centrum Doradztwa Rolniczego (CDR) w Brwinowie

W obecnej formie organizacyjnej funkcjonuje od 1 stycznia 2005 roku i podlega bezpośrednio MRiRW. CDR jest instytucją odpowiedzialną za doskonalenie zawodowe doradców rolnych i swoim zasięgiem działania obejmuje cały kraj. Podnoszenie wiedzy i umiejętności doradców prowadzone jest w różnych formach, m.in.: seminaria, szkolenia, kursy, szkolenia praktyczne, warsztaty, pokazy, demonstracje, wyjazdy studyjne krajowe i zagraniczne oraz studia podyplomowe we współpracy z uczelniami wyższymi.

Zadania CDR precyzuje ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego z 22 października 2004 roku. Są to m.in.:

- a) opracowywanie metod pracy doradczej,
- b) przygotowywanie i przekazywanie materiałów informacyjnych i szkoleniowych dla ODR,
- c) prowadzenie szkoleń dla doradców rolnych zatrudnionych w ODR i w doradczych firmach komercyjnych, a także nauczycieli szkół rolniczych,
- d) prowadzenie centralnego systemu informacji i baz danych na potrzeby doradztwa rolniczego,
- e) organizowanie pokazów, wystaw, seminariów i konferencji,
- f) upowszechnianie wyników badań naukowych realizowanych na rzecz rolnictwa oraz opracowywanie analiz i prognoz w zakresie rozwoju doradztwa rolniczego.

CDR zajmuje się także upowszechnianiem wiedzy na temat nowoczesnych technologii produkcji, nowych wymogów jakościowych w produkcji rolniczej

³ Sytuację w tej materii może poprawić nowelizacja ustawy z dnia 12 października 2012 roku, przekazująca kompetencje sejmików samorządowych w zakresie zadań zarządów województw oraz umożliwiającą wspieranie ODR przez jednostki samorządu terytorialnego w formie dotacji podmiotowych. Zależać to jednak będzie od stanu finansów i poziomu zadłużenia samorządu.

⁴ Rolę tę pełnią wojewódzkie sejmiki samorządowe.

⁵ Wojewoda.

i ochronie środowiska, a także metodyki doradztwa poprzez działalność wydawniczą obejmującą m.in:

- materiały szkoleniowe dla doradców i rolników,
- materiały informacyjne w formie: broszur, ulotek, poradników,
- podręczniki dla doradców rolnych (np. *Przewodnik metodyczny dla doradców rolniczych*, *Metodyka doradztwa rolniczego*),
- podręczniki dla rolników (np. *Ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym – poradnik dla rolnika*).

CDR wydaje również czasopismo naukowe (kwartalnik) - *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, w którym zamieszczane są najnowsze wyniki badań z zakresu metodyki i organizacji doradztwa rolniczego, funkcjonowania agrobiznesu, rozwoju obszarów wiejskich, polityki rolnej i oświaty rolniczej oraz współpracy nauki z praktyką gospodarczą.

Od 2004 roku CDR prowadzi także internetowe kształcenie doradców rolnych. Doradcy rolni mają możliwość korzystania z informacji umieszczonych na portalu doradczym i w centralnym systemie informacji, a także z baz danych, które znajdują się na stronie internetowej CDR (www.cdr.gov.pl).

Głównym źródłem finansowania działalności Centrum Doradztwa Rolniczego są dotacje z budżetu państwa, które stanowią prawie połowę budżetu CDR. Drugim zasadniczym źródłem finansowania są przychody z prowadzenia działalności gospodarczej, które tworzą praktycznie pozostałą część przychodów do budżetu CDR. Największą pozycję w budżecie CDR stanowią od lat wynagrodzenia wraz ze składkami na ubezpieczenia społeczne, konsumujące około 60% środków finansowych będących w dyspozycji CDR [Drygas 2012].

Jak więc widać dotacje z budżetu państwa nie pokrywają rosnących kosztów funkcjonowania CDR, co wymusza podejmowanie różnych działań komercyjnych.

Wojewódzkie Ośrodki Doradztwa Rolniczego (WODR)

ODR-y, mające status wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych posiadających osobowość prawną⁶. Podstawowym celem działalności ODR-ów jest

⁶ ODR działają na podstawie ustawy z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. nr 251, poz. 2507, z późn. zm.) oraz ustawy kompetencyjnej przygotowanej przez MSWiA, uchwalonej przez Sejm RP, zgodnie z którą 16 wojewódzkich ODR podległych właściwemu województwu przekazane zostało z dniem 1 sierpnia 2009 r. Sejmikom Wojewódzkim (Dz. U. nr 92 z 16 czerwca 2009, poz. 753), w oparciu o statut zatwierdzony przez Sejmik, określający cele i zadania ośrodków, strukturę, sposób zarządzania i gospodarkę finansową. Wojewódzkie ODR stanowią część publicznego sektora gospodarki. Na mocy ustawy z dnia 23 stycznia 2009 r. (Dz. U. nr 92, poz. 753, art. 23 ust.6) otrzymują z budżetu państwa dotacje celowe na wykonywanie zadań wyszczególnionych w art. 4 ust. 2 Ustawy z 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (niekomercyjne działania doradcze), a także dotacje podmiotowe na wynagrodzenia pracowników i koszty funkcjonowania.

udzielanie pomocy rolnikom i ich rodzinom w procesie podejmowania racjonalnych decyzji dotyczących sfery zawodowej. Cele te są realizowane poprzez:

- a) działania na rzecz podniesienia poziomu kwalifikacji rolników i mieszkańców obszarów wiejskich,
- b) wspieranie rolników w aplikowaniu o środki z WPR,
- c) promocję wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich,
- d) promocję ekologicznych metod gospodarowania i ochrony środowiska,
- e) pomoc we wdrażaniu nowych wymogów dotyczących produkcji rolniczej, tzw. zasady wzajemnej zgodności (ang. *cross-compliance*),
- f) wdrażanie nowych technologii produkcji,
- g) ochronę i kultywowanie dziedzictwa kulturowego wsi,
- h) pomoc w tworzeniu grup producenckich.

W latach 2004-2011 wyraźnie zaznaczył się trend do zmniejszania realnych wydatków z budżetu państwa na funkcjonowanie ODR-ów. Dynamikę ich spadku w relacji rok do roku ilustruje poniższe zestawienie:

Lata	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
2003=100%	102,1	98,3	108,3	96,3	96,3	87,3	99,7	96,9

Źródło: [Czyżewski, Matuszczak 2011].

W praktyce notuje się coroczny spadek nakładów z budżetu państwa, najdotkliwszy w 2009 roku, kiedy to w trakcie roku dokonana została nowelizacja budżetu państwa, skutkująca zmniejszeniem o około 10% rozmiarów planowanej dotacji na ODR-y w skali całego kraju.

W kolejnych latach dotacje zarówno dla CDR jak i dla ODR-ów ustabilizowały się na poziomie zbliżonym do 2011 roku, co ilustruje poniższe zestawienie:

Lata	2011	2012	2013*
ODR-y razem	154 471	154 482	154 142
CDR	11 433	11 854	11 744
Razem	165 904	166 336	165 886

* projekt budżetu na 2013 rok.

Źródło: Dane MRiRW.

Spadek nakładów budżetowych na doradztwo skutkowało w pierwszym rządzie zmniejszaniem zatrudnienia, a także zmuszało do podejmowania różnego rodzaju działalności komercyjnej. Łącznie wpływało to na ograniczenie prowadzenia działalności „czysto” doradczej.

Tabela 1

Poziom zatrudnienia doradców w ODR-ach według płci i zajmowanych stanowisk w latach 2005-2010

Rok (stan na 1 stycznia)	Ogółem doradcy			w tym					
				kierownictwo organizacji		specjaliści zakładowi		doradcy terenowi	
	Razem w tym:	M*	K**	M	K	M	K	M	K
2005	3792	1809	1983	284	156	418	556	1106	1271
2006	4212	1939	2273	310	190	432	613	1197	1470
2007	4158	1900	2258	292	200	434	612	1174	1446
2008	3967	1789	2178	296	190	399	593	1094	1395
2009	3803	1677	2126	266	197	382	597	1029	1332
2010	3579	1563	2016	263	202	349	553	951	1261

* mężczyźni

** kobiety

Źródło: Badania IRWiR PAN w ramach projektu badawczego „Instytucje w procesie przemian strukturalnych i społeczno-ekonomicznych na polskiej wsi i w rolnictwie w świetle wsparcia unijnego”. Projekt nr NN112 129036, finansowany z Narodowego Centrum Nauki.

Analiza danych dotyczących zmian poziomu zatrudnienia w ODR-ach w latach 2005-2010 pracowników zaliczanych do kategorii doradców wskazuje na stały jego spadek począwszy od 2007 roku. Skutkowało to zmniejszeniem zatrudnienia o 633 osoby, co stanowiło około 20% poziomu zatrudnienia w 2006 roku. Podkreślić w tym miejscu trzeba, że był to pierwszy rok obowiązywania rozporządzenia unijnego, zobowiązującego państwa członkowskie do utworzenia systemu doradztwa rolniczego FAS (Tabela 1).

W tym też okresie zanotowano zmniejszanie się udziału dotacji z budżetu państwa w ogólnych przychodach ODR-ów, przy jednoczesnym wzroście przychodów z tytułu prowadzenia różnego typu działalności komercyjnej. Przy czym według danych z 2009 roku dotacja budżetowa stanowiła 43,9% sumy przychodów ODR-ów, natomiast różnego rodzaju działalność komercyjna, w tym nie związana z pracą doradczą 46,4%.

W tym samym czasie w strukturze kosztów ponoszonych przez ODR-y największą pozycję stanowiły płace pracowników, ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia, pochłaniające łącznie 78,8% będącego w ich dyspozycji budżetu. Powyższe dane wyraźnie wykazują, że bez prowadzenia działalności zarobkowej poziom zatrudnienia w ODR-ach musiałby zostać jeszcze bardziej ograniczony. Jednocześnie uświadamiają, że w budżetach pozostaje niewiele środków na prowadzenie działalności doradczej.

Powyżej przytoczone dane faktograficzne świadczą mogą o niedocenianiu przez decydentów roli doradztwa państwowego, pełniącego w jakimś sensie funkcję „lekarza rodzinnego” rolników, zmagających się z coraz to nowymi wyzwaniami, a także o przyjęciu nigdzie nie zapisanej strategii powolnej prywatyzacji instytucji publicznego doradztwa rolniczego, realizowanej poprzez zwiększanie skali działalności komercyjnej.

Skuteczność instytucji doradztwa rolniczego w uproszczeniu jest uzależniona od liczby potencjalnych klientów kwalifikujących się do korzystania z usług doradczych oraz liczebności kadr doradczych. W tym kontekście poddano analizie wskaźniki ilustrujące relacje liczby doradców do liczby gospodarstw klasyfikowanej według siły ekonomicznej. Łatwo zauważyć, że z punktu widzenia skuteczności pracy doradczej wskaźnik ten jest coraz lepszy, gdy coraz mniej gospodarstw przypada na 1 doradcę. I tak w ujęciu ogółem, wskaźnik ten wahał się od 302,2 gospodarstw na doradcę w woj. pomorskim, aż do 1260,9 w woj. małopolskim. Jeśli zaś analizujemy wyłącznie gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 4 ESU to okazuje się, że wskaźnik ten waha się od 28,3 gospodarstwa na doradcę w woj. podkarpackim, do 187,5 w woj. kujawsko-pomorskim (Tabela 2).

Przytoczone wskaźniki wskazują na niski potencjał kadrowy doradztwa w stosunku do realnych potrzeb i brak możliwości dotarcia do większej liczby potencjalnych beneficjentów.

Z punktu widzenia realizacji przyszłych zadań ważną kwestią jest poznanie liczby doradców świadczących specjalistyczne usługi doradcze. Według deklaracji poszczególnych ODR-ów największa liczba doradców ma przygotowanie odnośnie sporządzania planów rolnośrodowiskowych (1269) i sporządzania biznes planów (1139). Szczególnie ta druga umiejętność jest pożądana z punktu widzenia potrzeb małych gospodarstw, tak w kontekście rozwijania gospodarstwa, dywersyfikowania źródeł dochodów, czy też rozwijania działalności pozarolniczej po zaniechaniu pracy w rolnictwie. Inne umiejętności specjalistyczne doradców, także ważne dla innych grup gospodarstw, reprezentowane są przez znacznie mniejszą ich liczbę (Tabela 3).

Badanie opinii doradców na temat najważniejszych ich zdaniem grup klientów wykazało, że są nimi rolnicy prowadzący małe i średnie obszarowo gospodarstwa rolne. Pomoc dla towarowych gospodarstw umieścili doradcy dopiero na 4 miejscu w rankingu, po tzw. młodych rolnikach oraz kobietach wiejskich, w kwestiach zasad prawidłowego odżywiania się, zdrowia i higieny. Na drugim biegunie, co może budzić zdziwienie, doradcy umieścili gospodarstwa produkujące na samozaopatrzenie i bezrobotnych mieszkańców wsi (Tabela 4).

Tabela 2

**Liczba doradców pracujących w ODR-ach przypadających
na 1 gospodarstwo według ESU**

L.p.	Województwo/ ODR	Liczba gospodarstw 0-2 ESU	Liczba gospodarstw > 4 ESU	Liczba doradców	Liczba doradców/ gminę	Liczba gospodarstw ogółem/1 doradcę	Liczba gospodarstw ≤ 2 ESU/1 doradcę	Liczba gospodarstw >4 ESU/1 doradcę
1.	Dolnośląskie	91 117	21 358	286	2,2	441,3	318,6	74,7
2.	Kujawsko-Pomorskie	48 696	38 446	205	1,6	480,3	237,5	187,5
3.	Lubelskie	183 533	52 152	305	1,6	930,4	601,7	171,0
4.	Lubuskie	29 692	6 513	103	1,4	402,6	288,3	63,2
5.	Łódzkie	109 951	44 187	262	1,6	700,9	419,7	168,7
6.	Małopolskie	239 835	14 830	221	1,3	1260,9	1085,2	67,1
7.	Mazowieckie	170 854	80 632	505	1,8	598,6	338,3	159,7
8.	Opolskie	43 411	11 597	94	1,4	638,3	461,8	123,4
9.	Podkarpackie	250 883	9 693	343	2,4	841,3	731,4	28,3
10.	Podlaskie	51 877	38 467	232	2,2	464,8	223,6	165,8
11.	Pomorskie	31 415	18 490	190	1,9	302,2	349,1	97,3
12.	Śląskie	123 802	10 448	130	1,1	1100,8	952,3	80,4
13.	Świętokrzyskie	86 989	19 184	185	1,9	702,2	470,2	103,7
14.	Warmińsko-Mazurskie	35 466	21 630	176	1,8	368,5	201,5	122,9
15.	Wielkopolskie	92 441	65 132	415	2,0	430,5	222,7	156,9
16.	Zachodnio-pomorskie	34 274	14 147	151	1,5	358,2	227,0	93,7
RAZEM		1 624 236	466 906	3 803	1,8	628,7	427,1	122,8

Źródło: Jak do tabeli 1 oraz dane GUS z 2009 roku.

Tabela 3

Liczba doradców z ODR-ów świadczących specjalistyczne usługi doradcze

Wyszczególnienie	Liczba
sporządzanie planów rolnośrodowiskowych	1269
sporządzanie planów biznesu	1139
trzoda chlewna	728
bydło mleczne	700
warzywa	317
owoce	296
inne	153
tytoń	35
chmiel	18

Źródło: Jak do tabeli 1.

Tabela 4

Główne grupy klientów ODR-ów w opiniach doradców⁷

Grupa klientów	Średnia ocena
rolnicy prowadzący małe i średnie gospodarstwa	4,8
młodzi rolnicy	4,6
kobiety wiejskie (żywienie, zdrowie, higiena etc.)	4,2
duże gospodarstwa towarowe	4,1
młodzież wiejska	3,6
producenci produktów eksportowych	3,2
gospodarstwa kierowane przez kobiety	2,8
gospodarstwa bardzo małe produkujące na własne potrzeby	2,5
osoby bezrobotne	2,1

Źródło: Jak do tabeli 1.

W tym świetle struktura zatrudnienia w ODR powinna być kształtowana na podstawie kierunków polityki realizowanej w danym województwie, co wyraża się w charakterze wdrażanego instrumentarium wsparcia. Te elementy mają bowiem decydujący wpływ na liczbę potencjalnych beneficjentów wsparcia unijnego, a co za tym idzie klientów ODR.

5. Warianty struktur organizacyjnych doradztwa rolniczego w Polsce

Przedstawiona powyżej skrótowa diagnoza stanu publicznego doradztwa rolniczego w Polsce dokumentuje, że dyskusje nad przyszłym jego kształtem oraz skutecznością działania nie mogą sprowadzać się wyłącznie do kwestii struktur organizacyjnych, zazwyczaj postrzeganych poprzez pryzmat podległości ODR-ów pod MRiRW, samorząd terytorialny, czy też izby rolnicze. Myślenie tego typu ma nieco archaiczny charakter, bowiem zakłada, że doradztwo samo w sobie jest w stanie podolać narastającym wyzwaniom. Jest to z zasady błędne założenie, bowiem instytucje doradztwa rolniczego, aby być skutecznym muszą funkcjonować we wzajemnej interakcji i więzach współpracy z całym szeregiem instytucji, w tym przede wszystkim ze sferą badań i rozwoju (R&D) generującą innowacyjność⁸. Uporządkowany zbiór takich instytucji, organizacji i podmiotów, określany jest w literaturze przedmiotu mianem systemu wiedzy rolniczej (Agricultural Know-

⁷ Doradcy mieli możliwość oceny w skali od 1 do 5, przy czym 5 oznaczała najważniejszych klientów, a 1 najmniej ważnych ich zdaniem klientów ODR.

⁸ Szerzej na ten temat patrz: Drygas M. (2001): Wiedza rolnicza jako podstawa działań edukacyjnych na obszarach wiejskich. [w:] Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce na tle tendencji światowych. M. Drygas, J. Kania i A. Wiatrak (red.), IRWiR PAN, Warszawa.

ledge System-AKS) [Blum 1995] lub też systemem wiedzy i informacji rolniczej (Agricultural Knowledge and Information System- AKIS)⁹ [Rolling , Engel 1991].

Pierwotnym w tym względzie powinna być dyskusja nad celami i zadaniami, jakie powinno realizować doradztwo. Czy nadal ma zajmować się kwestiami związanymi głównie z rolnictwem i wdrażaniem WPR, czy też w większym zakresie skupić się na kwestiach związanych z pozarolniczym rozwojem wsi? W dyskusjach o zadaniach instytucji doradztwa rolniczego dominują zaś przede wszystkim kwestie związane z rolnictwem, tak jakby nie dostrzegano zachodzących na wsi przemian społeczno-ekonomicznych. Jest to mało nowoczesne i zawężające, nie odpowiadające oczekiwaniom, podejście do roli i zadań doradztwa w kontekście problemów i wyzwań stojących przed obszarami wiejskimi.

Ewolucja zadań doradztwa rolniczego, przy ciągle relatywnie słabo rozwiniętym doradztwie świadczonym przez sektor prywatny, musi zdaniem autora zostać rozszerzona na kwestie związane ze zmianami postępującymi w strukturze gospodarstw rolniczych, postępującym procesem dezagraryzacji¹⁰, a co za tym idzie zmianami struktury społeczno-zawodowej mieszkańców wsi i pojawiającymi się nowymi potrzebami, w coraz większym stopniu związanymi z pozarolniczymi problemami rozwoju wsi, w tym przede wszystkim przedsiębiorczością.

Pewne szanse na zmianę zapowiada przygotowana przez MRiRW *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*, przyjęta przez Radę Ministrów 25 kwietnia 2012 roku. W opisie priorytetu 4.2 *Kreowanie oraz transfer wiedzy i technologii służącej zrównoważonemu rozwojowi sektora rolno-spożywczego*, wchodzącego w skład *Celu szczegółowego 2 Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego*, MRiRW wyraźnie opowiedziało się za koniecznością wspierania doradztwa rolniczego [Strategia...2012, s. 39].

Jeszcze wyraźniej na potrzebę położenia większego nacisku na wzmocnienie instytucji doradztwa rolniczego w Polsce wskazuje opis kierunku interwencji 4.2.2. *Rozwój doradztwa i upowszechniania informacji rynkowych w sektorze rolno-spożywczym*. Podkreślając wymiar terytorialny działalności prowadzonej przez instytucje doradztwa rolniczego wskazuje, że „...koniecznym jest w pierwszym rzędzie utworzenie spójnego i skutecznego systemu doradztwa w Polsce, mającego efektywnie wspierać rolników już nie tylko w zakresie zasad wzajemnej zgodności (cross-compliance) oraz innych wymogów, dotyczących technik i praktyk rolniczych związanych ze zrównoważeniem produkcji rolnej, ale w szerszej perspektywie zwią-

⁹ Współcześnie, w dobie nacisku na innowacyjność w każdej dziedzinie gospodarki, systemy takie określane są jako system wiedzy i innowacyjności w rolnictwie (Agricultural Knowledge and Innovation System-AKIS).

¹⁰ Według różnych szacunków udział ludności wiejskiej nie mającej żadnych związków z produkcją rolniczą, a tym samym nie uzyskującej dochodów z tego tytułu przekracza 60%.

zanej z tzw. nowymi wyzwaniem i coraz częstszymi fluktuacjami cenowymi na rynkach rolnych oraz tzw. szokami cenowymi na globalnych rynkach rolnych. Potrzeba wzmocnienia doradztwa rolniczego w Polsce jest równie ważnym zadaniem dla wszystkich województw w kraju...” [Strategia...2012, s. 39-40].

Niepokój może budzić jednak fakt, że wyżej wymienione zapisy *Strategii...*, koncentrują się wyłącznie na kwestiach związanych z rolnictwem, wynikających głównie z reformy WPR. Słabo jest natomiast zarysowana problematyka związana z pozarolniczym rozwojem wsi. W związku z powyższym rodzą się następujące pytania:

1. Czy instytucje doradztwa rolniczego powinny być ukierunkowane wyłącznie na wymogi unijne dotyczące FAS, czy też powinny realizować znacznie szersze zadania i wspomagać pozarolniczy rozwój obszarów wiejskich, także na poziomie regionów?
2. Z jakich źródeł powinno być finansowane doradztwo rolnicze?
3. Jak zapewnić zacieśnienie współpracy pomiędzy doradztwem a sferą badań rolniczych?
4. W jaki sposób zapewnić możliwość podnoszenia kompetencji doradców rolniczych?
5. Czy koniecznym jest dokonywanie systematycznych ewaluacji efektywności i skuteczności działań podejmowanych przez instytucje doradztwa rolniczego?

Odpowiedź na pierwsze pytanie jest prosta i twierdząca. Determinuje ona odpowiedź na drugie pytanie wskazując na źródła finansowania w budżetach głównych interesariuszy instytucji doradztwa rolniczego, tj. budżetu państwa, budżetów samorządu terytorialnego różnego szczebla. Te dwa źródła powinny zapewnić finansowanie zarówno horyzontalnych zadań, za które odpowiada MRiRW, jak również związanych z realizacją polityki regionalnej, za którą odpowiadają urzędy marszałkowskie. Jednocześnie instytucje te powinny mieć zapewniony wpływ na proces kształtowania planów działania ODR-ów. Nie wyklucza to pozyskiwania środków finansowych z innych źródeł, w tym z działalności komercyjnej, ale w taki sposób, aby nie zakłócało podstawowej działalności doradczej ODR-ów.

Aby doradztwo nie stało się w pełni „papierowe” konieczne jest systemowe powiązanie ODR-ów z instytucjami sfery badań i rozwoju. Nie obędzie się to bez utworzenia systemu zachęt motywujących naukowców do prac na rzecz praktyki, chociażby poprzez włączenie dokonań w tym zakresie do oceny parametrycznej ośrodków naukowych oraz indywidualnego finansowego premiowania badaczy z tego tytułu. Kodyfikacja tego rozwiązania to wspólne zadanie dla MRiRW i MNiSW. Koniecznym jest też utworzenie obok społecznych rad doradztwa rol-

niczego branżowych komitetów, składających się z badaczy, doradców, praktyków i innych interesariuszy, zajmujących się pracami nad identyfikacją i artykulacją priorytetowych potrzeb doradczych doradztwa, horyzontalnych na poziomie narodowym i typowych dla danej części kraju na poziomie regionów. Rozważenia wymaga ich afiliacja przy istniejących strukturach KSOW, tak na poziomie sekretariatu centralnego, jak i przy sekretariatach regionalnych. Alternatywnym rozwiązaniem może być lokalizacja krajowego komitetu przy CDR, a regionalnych komitetów przy ODR-ach.

W Polsce nadal nie istnieje spójny, mający charakter ustawicznego podnoszenia umiejętności i kompetencji zawodowych, system doskonalenia zawodowego doradców. Są to raczej działania o charakterze akcyjnym, wynikające często z pojawiających się nowych wyzwań, jak np.: zasada cross-compliance, reforma WPR, a w tym nowy system płatności bezpośrednich i zazielenienie, ewentualnych nowych instrumentów polityki krajowej, związanych z rozwojem obszarów wiejskich, czy też z bezpłatnych ofert szkoleniowych. Wiąże się to też z brakiem jasnego zdefiniowania ścieżki rozwoju zawodowego doradców. Najwłaściwszą instytucją do realizacji tego typu zadań jest CDR, które powinno opracować zasady działania takiego systemu i konsekwentnie je wdrażać. CDR powinien także odpowiadać za certyfikację prywatnych podmiotów doradczych, zgodnie z kryteriami ustanowionymi przez MRiRW.

Piąte pytanie ma charakter typowo retoryczny, bowiem jak można podejmować próbę jakiegokolwiek reformy i wprowadzania zmian struktur bez dokonania ewaluacji efektywności i skuteczności prowadzonych wcześniej działań. W Polsce nie ma dobrej tradycji prowadzenia takich działań, co sprawia że reformy i reorganizacje mają nienaukowe podstawy, a są raczej efektem szukania oszczędności w budżecie państwa, wpływu różnych grup interesu, czy też intuicyjnego podejmowania decyzji przez decydentów.

Jakie są w tym świetle możliwe warianty zorganizowania struktur doradztwa rolniczego w Polsce? Szczegółowa analiza wykazuje, że jako godne rozważenia jawią się cztery warianty:

- I. Państwowo-samorządowy z nadrzędną rolą MRiRW;
- II. Państwowo-samorządowy z nadrzędną rolą CDR, będącym pod ścisłym nadzorem MRiRW;
- III. Samorządowo-państwowy z nadrzędną rolą urzędów marszałkowskich;
- IV. Samorządowo-państwowy z nadrzędną rolą izb rolniczych.

We wszystkich wariantach rekomenduje się stworzenie warunków do realizacji zadań zgodnie z propozycjami zawartymi w odpowiedziach na postawione wcześniej pięć pytań.

Warianty III i IV w obecnych uwarunkowaniach krajowych i unijnych nie gwarantują sprawnej realizacji zadań związanych z realizacją WPR. Wariant IV jest w obecnej i będzie w niedalekiej przyszłości najmniej korzystny. Izby rolnicze jako samorząd rolniczy nie wytworzyły jeszcze wystarczającej masy krytycznej, zdolnej do zarządzania tak złożonym mechanizmem. Istnieje ponadto zagrożenie, że wskutek oddziaływania lobbującego stosunkowo nielicznej grupy reprezentantów społeczności wiejskich, działalność instytucji doradztwa rolniczego może zostać ukierunkowana na zadania nie zawsze i w pełni zgodne z horyzontalnymi priorytetami krajowymi oraz najważniejszymi potrzebami regionów.

W wariantcie III istnieje realne zagrożenie, że w sytuacji trudności budżetowych cięcia finansowe mogą dotknąć w pierwszej kolejności ODR-y, a zwyciężyć także może woła preferowania zadań ważnych dla regionu.

Najstabilniejszą sytuację doradztwa zapewnić mogą warianty I i II, opierające się na powierzeniu funkcji koordynatora instytucjom państwowym, tj. MRiRW lub CDR. W czym przejawia się przewaga obu tych wariantów nad wariantami III i IV?

Po pierwsze w większej stabilności wsparcia finansowego i realnym ograniczeniu pokusy zmniejszania środków dla podległych jednostek.

Po drugie w łatwiejszym transferze do podległych jednostek wiedzy i informacji związanych z przyszłą WPR, jak i wynikających ze *Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*.

Po trzecie w możliwości łatwiejszego nawiązywania współpracy z instytucjami ze sfery badań i rozwoju (R&D) podległych MRiRW oraz transferu wiedzy, informacji i innowacyjnych technologii.

Po czwarte w łatwiejszej komunikacji pomiędzy poszczególnymi ogniwami tak zbudowanego w przeszłości systemu.

Po piąte w możliwości zapewnienia większej skuteczności systemu doskonalenia zawodowego w skali całego kraju.

Po szóste w możliwości zapewnienia ujednoliconego standardu świadczonych usług doradczych w skali całego kraju.

Po siódme w łatwiejszym nawiązywaniu współpracy i wymianie doświadczeń z instytucjami doradztwa funkcjonującymi w państwach unijnych.

Jednocześnie rekomenduje się utworzenie Krajowej Społecznej Rady Doradztwa Rolniczego, z zapewnieniem w niej znaczącego miejsca dla przedstawicieli izb rolniczych oraz urzędów marszałkowskich. Rekomenduje się również utworzenie Regionalnych Społecznych Rad Doradztwa Rolniczego na poziomie województw, z dominującą rolą przedstawicieli izb rolniczych i urzędów marszałkowskich.

Zdaniem autora spośród wariantów I i II bardziej pożądanym wydaje się ten II z koordynującą rolą CDR, ale pod warunkiem znacznego wzmocnienia kadro-

wego i finansowego tej instytucji. Podejście to jest w wymiarze merytorycznym zbliżone do systemu duńskiego, gdzie Duńskie Centrum Doradztwa Rolniczego (Danish Agricultural Advisory Centre-DAAS) pełni rolę koordynatora systemu, odpowiada za doskonalenie zawodowe doradców, stanowi łącznik pomiędzy nauką rolniczą a lokalnymi ośrodkami doradztwa rolniczego, a także koordynuje realizację projektów w innych krajach.

W tym układzie w kompetencji MRiRW pozostaną funkcje nadzorcze i kontrolne, a także dokonywanie ewaluacji efektywności i skuteczności funkcjonowania wszystkich jednostek publicznego doradztwa rolniczego.

6. Podsumowanie

Przedstawione powyżej argumenty uzasadniają sformułowanie tezy o konieczności dokonania pilnej reorganizacji struktur doradztwa rolniczego w Polsce. Nie może to jednak odbyć się w wyniku ad hoc podejmowanych, często nie przemyślanych decyzji. Wręcz przeciwnie wymaga to dokonania rzetelnej, pogłębionej oceny dotychczasowego funkcjonowania oraz precyzyjnego zdefiniowania zakresu zadań w kontekście potrzeb rolników i innych mieszkańców wsi, wynikających z celów Strategii Europa 2020, reformy WPR na lata 2014-2020, jak i krajowej Strategii rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020, przynajmniej w średniookresowej perspektywie tożsamej z zasięgiem wyżej wymienionych dokumentów.

LITERATURA

1. Czyżewski A., Matuszczak A. (2011): Wydatki w krajowym budżecie rolnym polski na rzecz rozwoju lokalnego przed i po integracji z Unią Europejską. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, No 1, Poznań.
2. Blum A. (1995): *Comparative Research on Agricultural Extension in Europe*. Proceedings on 12th European Seminar on Extension Education, Thessaloniki.
3. Drygas M. (2001): *Strategia i wdrażanie reformy państwowego doradztwa rolniczego w latach dziewięćdziesiątych*. [w:] *Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce na tle tendencji światowych*. M. Drygas, J. Kania i A. Wiatrak (red.), IRWiR PAN, Warszawa.
4. *Evaluation of the implementation of the Farm Advisory System. Final Report (2009)*. ADE – ADAS – AGROTEC- Evaluators.EU.
5. *Projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (2011)*, z dnia 12.10.2011, KOM(2011) 627 wersja ostateczna, 2011/0282 (COD).
6. *Report from the Commission to the Parliament and the Council on the application of the Farm Advisory System as defined in Article 12 and 13 of Council Regulation (EC) No 73/2009*, z 15.11.2010, COM(2010) 665 final.

7. Rolling N., Engel P. (1991): The development on the concept of Agricultural Knowledge Information System (AKIS): Implication for Extension. [w:] *Agricultural Extension: Worldwide Institutional Evolution and Forces for Change*. Edited by Wiliam Rivera & Daniel J. Gustafson. Elsevier, Amsterdam-London-Tokyo.
8. Rozporządzenie Rady (2003) (WE) nr 1782/2003 z dnia 29 września 2003 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników oraz zmieniające rozporządzenia (EWG) nr 2019/93, (WE) nr 1452/2001, (WE) nr 1453/2001, (WE) nr 1454/2001, (WE) nr 1868/94, (WE) nr 1251/1999, (WE) nr 1254/1999, (WE) nr 1673/2000, (EWG) nr 2358/71 i (WE), nr 2529/2001.
9. Rozporządzenie Rady (2009) (WE) nr 73/2009 z dnia 19 stycznia 2009 r. ustanawiające wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego dla rolników w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia dla rolników, zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1290/2005, (WE) nr 247/2006, (WE) nr 378/2007 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1782/2003.
10. Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020 (2012), MRiRW, Warszawa.
11. Ustawa (2007) z 7 marca 2007 roku, o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.
12. Wawrzyniak B. (2012): *Struktury organizacyjne doradztwa rolniczego i instrumenty finansowe jego wsparcia w Polsce po wstąpieniu do Unii Europejskiej*. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego, Nr 1.
13. Zegar J. (2012): *Współczesne wyzwania rolnictwa*. PWN, Warszawa.

MIROSŁAW DRYGAS

PERSPEKTYWY ROZWOJU DORADZTWA ROLNICZEGO W POLSCE PO 2013 ROKU W ŚWIETLE WYMOGÓW KOMISJI EUROPEJSKIEJ

Słowa kluczowe: *System Doradztwa Rolniczego, reforma WPR, diagnoza stanu doradztwa rolniczego w Polsce, propozycja reformy doradztwa rolniczego w Polsce*

STRESZCZENIE

Głównym celem opracowania było zaprezentowanie propozycji różnych struktur organizacyjnych doradztwa rolniczego w Polsce oraz wskazanie wariantu najkorzystniejszego z punktu widzenia realizacji zadań wynikających z reformy WPR na lata 2014 -2020 oraz w kontekście realizacji krajowej polityki rozwoju obszarów wiejskich i sektora żywnościowego.

Na podstawie analizy wymogów prawodawstwa UE dokonano diagnozy aktualnego stanu rozwoju doradztwa rolniczego w Polsce. Krytyce poddano aktualną strukturę or-

ganizacyjną oraz wskazano na tendencję do zmniejszania dotacji budżetowej, skutkującą spadkiem zatrudnienia.

Na tym tle sformułowano cztery warianty propozycji nowych rozwiązań struktur organizacyjnych. Jako najbardziej pożądaną wskazano wariant państwowo-samorządowy z pełniącym koordynującą rolę CDR w Brwinowie, funkcjonującym pod ścisłym nadzorem MRiRW.

MIROSŁAW DRYGAS

THE PERSPECTIVE OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ADVISORY SERVICES IN POLAND AFTER 2013 IN THE LIGHT OF THE REQUIREMENTS OF THE EUROPEAN COMMISSION

Key words: *Farm Advisory System, CAP reform, diagnosis of the development of agricultural advisory services in Poland, proposal of the reform of the agricultural advisory services in Poland*

SUMMARY

The main objective of the study was to present proposals of the different organizational structures of the agricultural advisory system in Poland from the CAP reform for 2014-2020 points of view and in the context of the national rural development policy.

On the basis of the UE requirements a diagnosis of the state of the agricultural advisory services development in Poland was made. It was given critical judgment of current organizational structure of the agricultural advisory in Poland.

Against this background it was presented four variants of the proposed new organizational structures. As the most desirable option it was recognized public system with the crucial role played by national Advisory Center in Brwinów, under the close supervision of the Ministry of Agriculture and Rural Development.

e-mail: mdrygas@irwirpan.waw.pl